

בראשית פרק כב' – עקידת יצחק

פרק כ"ב הוא אחד הפרקים המכוננים בתולדות עם ישראל, עקידת יצחק היא אחד מבסיסי זכות האבות של עם ישראל ובסיס לתפילות ראש השנה, אך מעבר לכך, הפכה עקידת יצחק לסמל של עמידה בניסיון ונכונות אין סופית להקרבה. בשל חשיבות הפרק נקדיש לו שלושה שיעורים כאשר נבקש בשיעור האחרון מכל מורה להציע מגמה או כיוון משלו שיעסוק בחיבור התלמידים לסיפור העקידה מזווית אישית, לאומית וכדומה.

שאלות מכוונות למידה

מהי תכלית הניסיון שמנסה ה' את אברהם על פי דעות שונות?

מה אנו מגלים אודות אברהם מן הדרך בה הוא מבצע את הצו הא-להי?

מדוע ארכה הדרך שלושה ימים?

מה נתחדש בהבטחה בפרקנו מעבר להבטחות הקודמות עליהן למדנו?

2..... **מבנה הפרק**

3..... **מטרת הניסיון**

6..... **דרך הציווי ותגובת אברהם**

11..... **העקידה והבטחת ה' בעקבותיה**

14..... **הקשר רחב [רשות]**

17..... **הקשר אישי [רשות]**

18..... **חומרי העשרה [רשות]**

מבנה הפרק

הציווי	<p>א ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את-אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ב ויאמר קח-נא את-בנדך את-יחידך אשר-אהבת את-יצחק ולך-לך אל-ארץ המדינה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך:</p>
הדרד	<p>ג וישבם אברהם בבקר ויחבש את-חמרו ויקח את-שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל-המקום אשר-אמר-לו האלהים: ד ביום השלישי וישא אברהם את-עיניו וירא את-המקום מרחק: ה ויאמר אברהם אל-נעריו שבו-לכם פה עם-החמור ואני והנער נלכה עד-בה ונשתחוה ונשובה אליכם: ו ויקח אברהם את-עצי העלה וישם על-יצחק בנו ויקח בידו את-האש ואת-המאכלת וילכו שניהם יחדו: ז ויאמר יצחק אל-אברהם אבי ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה: ח ויאמר אברהם אלקים יראה-לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו:</p>
העקידה	<p>ט ויבאו אל-המקום אשר אמר-לו האלקים ויבן שם אברהם את-המזבח ויערף את-העצים ויעקד את-יצחק בנו וישם אתו על-המזבח ממעל לעצים: י וישלח אברהם את-ידו ויקח את-המאכלת לשחט את-בנו: יא ויקרא אליו מלאך ה' מן-השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: יב ויאמר אל-תשלח ידך אל-הנער ואל-תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי-ירא אלקים אתה ולא חשכת את-בנדך את-יחידך ממני: יג וישא אברהם את-עיניו וירא והנה-איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את-האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: יד ויקרא אברהם שם-המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה:</p>
ברכת ה' בעקבות עמידת אברהם בניסיון	<p>טו ויקרא מלאך ה' אל-אברהם שנית מן-השמים: טז ויאמר בי נשבעתי נאם-ה' כי יען אשר עשית את-הדבר הזה ולא חשכת את-בנדך את-יחידך: יז כי-ברך אברכה והרבה ארבה את-זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על-שפת הים וירש זרעך את שער איביו: יח והתברכו בזרעך כל גווי הארץ עקב אשר שמעת בקלי:</p>
השיבה	<p>יט וישב אברהם אל-נעריו ויקמו וילכו יחדו אל-באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:</p>
משפחת נחור-משפחתה של רבקה	<p>כ ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם-הוא בנים לנחור אחידך: כא את-עוץ בכרו ואת-בוז אחיו ואת-קמואל אבי ארם: כב ואת-כשד ואת-חזו ואת-פלדש ואת-ידלף ואת בתואל: כג ובתואל ילד את-רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם: כד ופילגשו ושמיה ראומה ותלד גם-הוא את-טבח ואת-גחם ואת-תחש ואת-מעכה:</p>

מטרת הנסיון

א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

וַהֲאֱלֹקִים נִסָּה אֶת-אַבְרָהָם

וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ אַבְרָהָם

וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:

ב וַיֹּאמֶר קַח-נָא אֶת-בְּנֶדְךָ

אֶת-יְחִידֶךָ אֲשֶׁר-אַהַבְתָּ אֶת-יִצְחָק

וְלֶךְ-לְךָ אֶל-אַרְצֵי הַמִּדְבָּר

וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה

עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹוֹ:

נשאל שאלות:

הערה למורה: כדאי לתת לתלמידים להעלות אותן מן הפסוקים על מנת ליצור את המכוונות שלהם ללימוד הפרק.

- "והא-להים נסה"- מהי תכלית הנסיון?
- מי מרוויח מן הנסיון? (המנסה/ המנוסה)

העמקה:

פסוק א': "אחר הדברים האלה" - אחר אילו דברים? רש"י: אחר הדברים האלה: יש מרבתינו אומרים: אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד, אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב. ויש אומרים: אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן שלוש עשרה שנה ולא מיחה, אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: הערה למורה: למדנו כבר את הכלל (רש"י, בראשית טו, א) "כל מקום שנאמר 'אחר' - סמוך".

- לאלו שני עניינים נסמך ניסיון העקידה, לדבריו?
- מי יזם את הניסיון ע"פ הדעה הראשונה שמביא רש"י ומי – ע"פ הדעה השנייה?
- איזו דעה קרובה יותר לפשט הכתוב?

נפתח בשאלה הכללית העוסקת במטרת הניסיונות: מהי תכלית הניסיון?

הערה למורה:

תלמידי 3 יח"ל ילמדו את פירושו של רמב"ן, **ותלמידי 5 יח"ל** את פירושו רמב"ן ופירושו נוסף שיבחרו, וידעו להשוות ביניהן.
תלמידי 5 יח"ל צריכים להבין את משמעות המילים המודגשות ברמב"ן.

1. רמב"ן לפסוק א:

ענין הניסיון הוא לדעתי, בעבור היות מעשה האדם רשות מוחלטת בידו, אם ירצה יעשה ואם לא ירצה לא יעשה, יקרא "ניסיון" מצד המנוסה.
 אבל המנסה יתברך יצווה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל, להיות לו שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב בלבד.
 ודע כי השם "צדיק יבחן" (תהלים יא, ה), כשהוא יודע בצדיק שיעשה רצונו וחפץ להצדיקו, יצווה אותו בניסיון, ולא יבחן את הרשעים אשר לא ישמעו. והנה כל הניסיונות שבתורה לטובת המנוסה.

- מהי תכלית הניסיון לפי רמב"ן?
- מדוע הוצאה מן הכוח אל הפועל היא לטובת המנוסה?

2. רמב"ם, מורה נבוכים חלק ג פרק כד:

... להודיענו גבול האהבה לה' יתעלה, והיראה ממנו לאיזה גבול מגעת.
 לפיכך נצטווה בפרשה זו, אשר לא יערכנה לא מסירת ממון ולא מסירת נפש, אלא זה תכלית מה שאפשר להיות במציאות ממה שלא יעלה בדמיון שטבע האדם ישמע לכך.

(להרחבה: ההקשר המלא של הפסקה במורה נבוכים)

תכלית הניסיון : ללמד אחרים עד כמה צריך לאהוב את ה' ולירוא מפניו

- שאלה למחשבה : האם לפי דעת רמב"ם למנוסה עצמו יש תועלת בניסיון ?

3. חזקוני :

דבר אחר : נסה את אברהם- לשון ניסיון. ולא נסהו בשבילו, שהכל גלוי וידוע לפניו, מה שהיה והוא ועתיד להיות, אלא הביאו לידי ניסיון לפני מדת הדין שהיתה מקטרגת לפניו עליו, ולהודיע לבריות כמה נדבו לבו לעשות רצון בוראו ולא יוכלו לקטרג עליו.

תכלית הניסיון : לפרסם את גדולתו של אברהם על מנת שלא יוכלו לקטרג עליו.

4. בראשית רבה (פרשה לב, ג):

כתיב 'ה' צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו' (תהלים יא, ה),
 אמר רבי יוסי בן חנינה : הפשתני הזה בשעה שהוא יודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משתבחת וכל זמן שהוא מקיש עליה היא משתמנת,
 ובשעה שהוא יודע שהפשתן שלו רעה, אינו מספיק לקוש עליה אחת עד שהיא פוקעת,
 כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים, אלא את הצדיקים שנאמר 'ה' צדיק יבחן'.

תכלית הניסיון : לחשל את המנוסה, ולשפר אותו.

- שאלה למחשבה: האם ניתן לומר שהקב"ה מנסה רק את מי שיכול לעמוד בניסיון ועצם הניסיון מעיד על כוחו של האדם?

הערה למורה להרחבה: לתלמידים ברמה גבוהה כדאי לתת מספר פירושים, לבקש לחלק את הפירושים לקבוצות, ולנמק את החלוקה.

דרך הציווי ותגובת אברהם

ב ויאמר

קח-נא

את-בנך

את-יחידך

אשר-אהבת

את-יצחק

ולך-לך אל-ארץ המדינה

והעלהו שם לעלה

על אחד ההרים אשר אמר אליך:

סגנון הציווי

רש"י לפסוק ב:

קח נא- אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש.

את בנך -

אמר לו : שני בנים יש לי.

אמר לו את יחידך.

אמר לו : זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו.

אמר לו : אשר אהבת,

אמר לו : שניהם אני אוהב,

אמר לו את יצחק.

ולמה לא גילה לו מתחילה?

שלא לערבבו פתאום, ותזוח דעתו עליו ותיטרף,

וכדי לחבב עליו את המצווה

וליתן לו שכר על כל דבור ודבור :

שימו לב :

רש"י הביא בפירושו מדרש חז"ל

המדרש מצא בייתור שבתארי יצחק ("את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק") רמז לדו-שיח בין הקב"ה לאברהם אבינו

בהמשך מביא רש"י שלושה הסברים של חז"ל לשאלה מדוע השתהה ה' ולא גילה מיד לאברהם שמדובר ביצחק לפי שלושת ההסברים הללו אברהם אבינו יצא נשכר מן ההשתהות הזו

הערה למורה: כדאי ליצור השוואה בין הציווי הראשון ('לך לך') לציווי האחרון ('לך לך') – מה נדרש מאברהם ומתוך הדימיון (הפירוט, העדר הגדרת היעד, שימוש לשוני 'לך לך' וכו') להגדיר גם את ההבדלים (הויתור על העבר מול הויתור על העתיד)

הביצוע

הדרך

ג וישכם אברהם בבקר ויחבש את-חמורו ויקח את-שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל-המקום אשר-אמר-לו ה'–להים: ד ביום השלישי וישא אברהם את-עיניו וירא את-המקום מרחק: ה ויאמר אברהם אל-נעריו שבו-לכם פה עם-החמור ואני והנער נלכה עד-כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ו ויקח אברהם את-עצי העלה וישם על-יצחק בנו ויקח בידו את-האש ואת-המאכלת וילכו שניהם יחדו: ז ויאמר יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השֵה לעלה: ח ויאמר אברהם א-להים ירא-ה-לו השֵה לעלה בני וילכו שניהם יחדו:

נשאל שאלות:

- מה מלמדנו ריבוי הפעלים?
- לשם מה מציין הכתוב כמה ימים הלכו?
- מדוע נכפלו המילים "וילכו שניהם יחדיו"?
- מה מלמדנו השימוש הרב בכינויי אב-בן?
- וירא את המקום- והרי ה' אמר "אשר אומר אליך"?
- מה אנחנו יכולים להסיק מן הכתוב בנוגע לשאלה: מה עבר על אברהם ויצחק בדרכם לעקדה?

נעזר בפרשנים בכדי לענות על השאלות הללו:

רש"י:

וישכם - נזדרז למצווה: ויחבש - הוא בעצמו ולא ציווה לאחד מעבדיו, שהאהבה מקלקלת השורה:

העמקה: וישכם אברהם בבוקר (פסוק ג):

הרב קוק, ב"עולת ראי"ה":

מנוחת הנפש של הנשמה הקדושה...לא נשבתה...ושום רגש של כהות ושל דכאות לא נתערב בהמיית נפשו המטוהרה, שנת ישרים במנוחה ועליזת קודש עברה, וזמן ההשכמה באה כסדרה...

"ביום השלישי"

רמב"ם ורמב"ן מבארים את עמידתו של אברהם אבינו בניסיון :
(אפשר לבחור בין הפירושים של רמב"ם ורמב"ן האומרים רעיון דומה)

הרמב"ם ב"מורה נבוכים" חלק ג פרק כד

שיהיה אדם ערירי, בתכלית התשוקה לולד,
ובעל עושר גדול ונשיאות פנים,
וחשוב בעיניו שתהא מזרעו אומה,
ובא לו הולד לאחר היאוש,
היאך יהיו געגועיו עליו ואהבתו אותו,
אלא שאצל יראתו יתעלה ואהבת קיום מצוותו הקל בילד החביב הזה, והשליך כל מה שקיווה בו,
ומיהר לשחטו לאחר מהלך כמה ימים.
לפי שאילו חשב לעשות את זה מיד כאשר בא אליו הציווי, היה זה מעשה בהילות ובלבול חושים
ללא ישוב דעת מדוקדק, אבל כיון שעשה את זה לאחר כמה ימים משנאמר לו הציווי, הרי היא
פעולה מתוך התבוננות ומחשבה נכונה והבחנת אמתת מצוותו יתעלה ואהבתו ויראתו, ושאיך ראוי
להתחשב בשום מצב אחר, ולא להעדיף שום התפעלות כלל. כי אברהם אבינו לא מיהר לשחוט את
יצחק מתוך יראה מה' שמא יהרגהו או ירוששהו, אלא לעצם מה שמוטל על בני האדם מאהבתו
יתעלה ויראתו, לא לתקוות שכר ולא ליראת עונש...

רמב"ן לפס' ב:

... ורצה שיעשה זה אחרי מהלך שלשה ימים, כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו, הייתה פעולתו
במהירות ובהלה, אבל כשיהיה אחר מהלך ימים כבר נעשה בישוב דעת ועצה.

העמקה: הכתוב מסתיר מאתנו מה היה במשך שלושת הימים של הדרך.

המדרש מתאר את הדרך כמלאת התמודדויות:

קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן .

א"ל לאן אתה הולך?

א"ל: להתפלל.

א"ל: ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו?

א"ל: שמא נשהה יום או יומיים ונשחט ונאפה ונאכל.

א"ל: זקן, לא שם הייתי כשאמר לך הקדוש ברוך הוא קח את בנד, וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתן
לו למאה שנה, לא שמעת המשל, מה שהיה בידו אבדו ומבקש מאחרים.

וא"ת יהיה לך בן אחר, תשמע מן המשטין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין?!

א"ל: לא משטין היה, אלא הקדוש ברוך הוא יתברך היה, לא אשמע ממך!
הלך מעליו ונדמה לבחור, ועמד על ימינו של יצחק.
א"ל: לאן אתה הולך?
א"ל: ללמוד תורה.
א"ל: בחיך או במיתתך?
א"ל: וכי יש אדם שילמוד אחר מיתה?!

א"ל: עלוב בר עלובה, כמה תעניות נתענית אמך, עד שלא נולדת והזקן הוא השתטה והוא הולך לשחטך!
אמר: אעפ"כ לא אעבור על דעת יוצרי ועל צווי אבי.
ביום השלישי
וכי מאחר שהדרך קרובה למה נתעכב שלשת ימים?
כיון שראה שלא קבלו ממנו, הלך ונעשה לפניהם נהר גדול, מיד ירד אברהם לתוך המים והגיעו עד ברכיו.
אמר לנערי: בואו אחרי, ירדו אחריו.
כיון שהגיע עד חצי הנהר, הגיע המים עד צווארו.
באותה שעה תלה אברהם עיניו לשמים, אמר לפניו: ריבונו של עולם, בחרתני הודרתני ונגלית לי, ואמרת לי אני יחיד ואתה יחיד, על ידך יודע שמי בעולמי והעלה יצחק בנך לפני לעולה ולא עיכבתי והריני עוסק בציוויך, ועכשיו באו מים עד נפש, אם אני או יצחק בני טובע, מי יקיים מאמריך, על מי יתייחד שמך?
א"ל הקדוש ברוך הוא: חיך, שעל ידך יתייחד שמי בעולם.
מיד גער הקדוש ברוך הוא את המעין ויבש הנהר ועמדו ביבשה.
נשים לב: חכמי המדרש ראו את שלושת הימים כרצף של התמודדויות של אברהם ויצחק בדרכם לעקידה (כל אחד מדבר עם דמות שווה לו בגיל – אברהם איש זקן ויצחק איש צעיר. ובסופו של דבר שניהם מנצחים את הקול הפנימי שניסה להסיט אותם מדרכם).

וילכו שניהם יחדו:

צירוף מילים זה חוזר פעמיים.

רש"י:

(ו) וילכו שניהם יחדו -

אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק, שלא היה מרגיש בדבר:

(ח) יראה לו השם - כלומר יראה ויבחר לו השם, ואם אין שה, לעולה בני. ואף על פי שהבין יצחק

שהוא הולך לישחט, וילכו שניהם יחדו בלב שווה:

נשים לב:

- מה מלמדת אותנו כל אחת מן הפעמים בהם מוזכר המשפט
- מה התרחש בין המשפטים?

- מה ההבדל בין תודעתו של יצחק בפסוק ו' לתודעתו בפסוק ח'?
- הכתוב מבליט את הכינויים אב ובן, להראות כי אברהם אינו מבטל את רגש האבהות, ולמרות הרגש הזה הוא מוכן לקיים את דבר ה' ולהעלות את בנו לעולה.

העקידה והבטחת ה' בעקבותיה

(ט) ויבאו אל המקום אשר אמר לו ה'—להים ויבן שם אברהם את המזבח ויערף את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: (י) וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו: (יא) ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: (יב) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא א—להים אתה ולא חשבת את בנך את יחידך ממני: (יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: (יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה:

נשאל שאלות:

- "עתה ידעתי"— וכי לפני כן לא ידע ה'!?
- כיצד משלימות המילים הללו את הנאמר בפסוק א' 'והא-להים ניסה את אברהם'?
- להעמקה: מה משמעות המקום ושמנו?

נעזר בפרשנים לענות על השאלות הללו:

'עתה ידעתי':

הערה למורה: הפרשנים מביאים שלוש גישות לפרש 'מי יודע' בעקבות הניסיון וימה ידע'. תלמידי שלוש יחידות צריכים לדעת אחת מהן ותלמידי חמש יחידות שתיים מהן. יש לחבר בין הלימוד בפסוק א ובין הלימוד בפסוק יב בדבר הניסיון ותכליתו.

(1) רש"י:

מענה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי אצלך, יש לי פתחון פה עכשו שרואים כי ירא אלוקים אתה:

(2) רמב"ן:

כי עתה ידעתי - מתחילה הייתה יראתו בכת, לא יצא לפועל במעשה הגדול הזה, ועתה נודעה במעשה, והיה זכותו שלם, ותהי משכורתו שלימה מעם ה' אלהי ישראל:

(3) רמב"ם, מו"נ ג, כד:

...לפיכך אמר לו המלאך 'כי עתה ידעתי כי ירא אלוהים אתה', כלומר: שבמעשה זה אשר בו ייאמר עליך בהחלט ירא אלוהים, ידעו כל בני האדם גבול יראת ה' מה הוא.

להעמקה: פסוק יד

ויקרא אברהם שם-המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה:

המילה "המקום" נשנית פעמיים בפרקנו:

"וירא את המקום מרחוק" – "ויקרא...שם המקום ההוא"

- מהו המקום הזה, ומהי משמעות דברי אברהם?

רמב"ן לפסוק ב:

וציווהו להעלותו במקום ההוא כי הוא ההר חמד אלוהים לשבתו, ורצה שתהיה זכות העקידה בקורבנות לעולם...

רש"י לפסוק י"ד:

ה' יראה -

פשוטו כתרגומו, ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קורבנות: אשר יאמר היום - שיאמרו לימי הדורות עליו: בהר זה יראה הקב"ה לעמו:

- מה ההבדל בין פירוש רש"י לפירוש רמב"ן, ביחס לשאלה – מי מייעד את המקום?

- יש לדייק בלשון רש"י בין המילים 'רָאָה וַיִּרְאָה

השבועה והברכה

(טו) וַיִּקְרָא מְלֹאֲךָ ה' אֶל אַבְרָהָם שְׁנֵית מֵן הַשָּׁמַיִם: (טז) וַיֹּאמֶר **בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָא** ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חִשַּׁבְתָּ אֶת בְּנֶךְךָ אֶת יְחִידְךָ: (יז) כִּי בָרַךְ אֲבִרְכֶךָ וְהִרְבָּה אֲרֵבָה אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו: (יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעְךָ כָּל גּוֹי הָאָרֶץ עֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי:

יש לשים לב כי זו הפעם הראשונה, בה נשבע ה' לאברהם בדבר ברכת הזרע. הדבר נובע מכך שאברהם הגיע לשיא אמונתו בה' בעקידה בה היה מוכן להקריב את זרעו, ובשכר זה ה' זיכה אותו בשבועה על הזרע. יש לשים לב שה' נשבע לא רק על ריבוי הזרע אלא גם על הצלחותיו בעתיד: "וַיִּרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו" (יז).

לתלמידי 5 יח"ל – רמב"ן

רמב"ן מבאר את ההשלכות שיש לשבועת ה' על קיום הזרע בעתיד, בפירוש הבא:

רמב"ן:

יען אשר עשית את הדבר הזה -

גם מתחילה (לעיל י"ג, טז; ט"ו, ה): הבטיחו כי ירבה את זרעו ככוכבי השמים וכעפר הארץ, אבל עתה הוסיף לו יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ המעשה הגדול הזה, נשבע בשמו הגדול, ושיירש זרעו את שער אויביו. והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיקלה זרעו, או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלמה בגאולה העתידה לנו.

על פי פירוש זה, משמעות שבועת ה' לאברהם על הזרע היא, שה' נשבע על נצחיות עם ישראל. גם אם חלילה יחטאו ישראל במהלך הדורות, מובטח לנו כי נתקיים ולא נושמד ולבסוף אף תתגשם הגאולה השלמה.

הערה למורה:

בשל חשיבות הפרק, לדורות, ייחדנו יחסית זמן משמעותי ללימודו (3 שעות). מעבר ללימוד הפסוקים אנו ממליצים למורים למצוא את המקום הנכון להעמקה, להוסיף גם היבט של לימוד באמצעות מחשבת ישראל, דברי חז"ל, וכן שירה, פרוזה ועוד, על מנת לאפשר לתלמידים לחוות את הלימוד מכיוונים נוספים. ראו בהקשר רחב.

הקשר רחב [רשות]

משמעות הזכרת עקידת יצחק לדורות:

1. הזכרת העקדה בתפילות ימים נוראים, בפיוטי הסליחות ובקריאה בתורה בראש השנה.

לדוגמא:

תפילת מוסף:

"אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקדת ישועה ורחמים משמי קדם וזכר לנו ה' אלהינו אהבת הקדמונים את הברית ואת החסד ואת השבועה אשר נשבעת לאברהם אבינו בהר המריה, ותראה לפניך עקדה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גפי המזבח וכבש רחמי לעשות רצונך בלבב שלם, כן יכבשו רחמיך את פעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך, וכטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעריך ומארצך ומנחלתך"

2. בסיפור חנה ושבעת בניה:

איכה רבה פרשה א:

[בתיאור המתתו של בנה השביעי של חנה] מיד צוה עליו להרגו נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו. ואמרה לו: בני, לך אצל אברהם אביכסואמור לו כך אמרה אמי אל תזוח דעתך עליו ותאמר בניתי מזבח והעליתי את יצחק בני, הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד, אתה ניסיון ואני מעשה, עד שהייתה מנשקתו ומחבקתו, גזר עליו והרגוהו עליה.

3. בתיאור על רקע מסע צלב ראשון (1096):

ויהי שם בחור אחד ושמו ר' משום בר יצחק, ויקרא בקול גדול לכל העומדים שם ולמרת צפורה תיומתו: "שמעו אלי, גדולים וקטנים! בן זה נתן לי אלקים, וילדה אותו ציפורה אשתי לעת זקנתה, ושמו יצחק, עתה אעלהו כאשר עשה אברהם אבינו את יצחק בנו!" ותען לו צפורה: "אדוני, אדוני! המתן מעט, עדיין אל תשלח ידך אל הנער אשר גדלתי וריביתי וילדתי לעת זקנתי. שחט אותי תחילה, ואל אראה במות הילדי". ויען ויאמר: "לא אעכב אפילו רגע; מי שנתנו לנו, הוא יקחהו לחלקו ויושיבו בחיקו של אברהם אבינו." ויעקוד את יצחק בנו, ויקח בידו את המאכלת לשחוט בנו וברך ברכת שחיטה. ויען הנער: "אמן". וישחוט את הנער ויקח אשתו הצורחת ויצאו יחד שניהם מן החדר ויהרגום התועים. העל אלה לא תתאפק ה'! ובכך זאת לא שב חרון אפו הגדול מעלינו.

מתוך: ב"צ דינור, ישראל בגולה, כרך ב, 1, "מסע הצלב הראשון וגזרות תתנ"ו", ירושלים: דביר ומוסד ביאליק, תשכ"ז, עמ' 36.

4. ולדורנו, כמו בשיר של נעמי שמר—עקידת יצחק

הקרבת ילדים מוזכרת פעמים שונות בתנ"ך כסמל לעבודה הלא רצויה :

דברים פרק יב:

ל השמר לך פן-תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך ופן-תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את-אלהיהם ואעשה-בן גם-אני: לא לא-תעשה בן לה' אלקיך כי כל-תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את-בניהם ואת-בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם:

רמב"ן:

בפרשה הזאת הזהיר "לא תעשה כן לה' אלוהיך" לעבדו במקדשו בעבודות שלהם.

פסוקים אלה איננם מדברים על ע"ז, אלא על עבודת ה' בדרכים של ע"ז, שנאסרו משום אכזריותן. הדוגמא הבולטת לכך בכתוב היא שריפת הבנים .

גם ירמיהו מזכיר זאת מספר פעמים :

לדוגמא

ירמיהו ז, לא:

ובנו במוות התפת אשר בגיא בן-הנם לשרף את-בניהם ואת-בנותיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על-לבי:

לכאורה, הדברים סותרים את ציווי העקידה.

מתוך מאמר של הרב אלישע אבינר

יש שרצו לענות על שאלה זו על סמך הגמרא בתענית ד: "אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על ליבי" - "לא עלתה על ליבי" - זה יצחק בן אברהם. כלומר, אכן לא עלתה על דעתו של ריבונו של עולם כלל שיצחק יוקרב, אע"פ שזה היה הציווי, לא ניתן ציווי זה אלא על מנת לנסותו, אך לא חלילה על מנת שיעשה כן. ..

אם כן, לשם מה ניסה אותו ה' בדבר שאינו רצוי בעיניו?(הרעיון מופיע באיגרת של הרב קוק זצ"ל לזיידל אגרות רא"ה ב, עמ' מג)

עקידת יצחק המזכירה לנו את עבודת המולך. אנו מורגלים לראות בה רשעות, אולם יש בה נקודת אמת - שאין דבר גדול ויקר יותר מעבודת ה'. בעבודת המולך בא הדבר לידי ביטוי ברשעות, בטומאה, בשכרון חושים ובעיוות מוסרי המלא דמיון. באה אמונת היחוד של אברהם אבינו ומטהרת את האלילות, יוצרת אמונה טהורה מופשטת ועליונה. אולם יש חשש שאותה אמונה טהורה, חסרה את הלהט המאפיין את האלילות, ונראית כאמונה קרירה ומנוכרת. באה העקידה בחלקה הראשון ללמד שלמרות אמונת היחוד הטהורה, עם כל זאת, צריך להיות בנו להט שכזה. ואף על פי ש"אל תשלח ידך אל הנער", ולא בגלל שה' מוותר לאברהם, או שלא מעוניין כבר בהמשך הנסיון, אלא משום שהדבר לא נכון, אעפ"כ אין אנו נעדרים את הרצון, ההקרבה והלהט בעבודת ה'.

תכלית הניסיון – הרחבה מתורת החסידות

רבי שלום נח ברזובסקי – בספרו: "נתיבות שלום"

"... ויש לומר העניין, דהנה מובא ביסוד העבודה (ח"ד א, ב) בשם האר"י הק', דאינו דומה אדם לאדם מיום בריאת אדם והלאה ואין אדם אחד יכול לתקן מה שעל חברו לתקן. והיינו שלכל אדם יש את ייעודו ותפקידו אותו עליו לתקן בחייו, ובכלל זה גם העניין המיוחד עבורו ירד לעולם לתקנו כידוע. והקב"ה מעמיד לכל אחד את כל הנסיבות והתנאים שיוכל לתקן את אשר מתפקידו לתקן, ולמלאות ייעודו ותפקידו בעולמו. כל תנאי החיים של האדם – בגשמיות וברוחניות, הטובים והרעים, כולם נתנו לו כפי השייך לתיקון עולמו, שרק ע"י תנאים אלו יוכל להגיע לייעודו, ובלעדיהם לא יוכל להגיע לייעודו, ובלעדיהם לא יוכל לתקן את אשר תפקידו לתקן. וכיון שלכל אחד יש תפקיד וייעוד מיוחד, לכך שונים תנאי החיים של כל אחד, וזה חייו קלים ולשני החיים קשים יותר... וזהו גם עניינם של כל ניסיונות החיים העוברים על אדם, שיש שמן השמים מנהיגים את האדם בניסיונות קשים, ועד שלפעמים בא ח"ו להתרעם על הנהגת הבורא אתו, שמעמיד אותו בניסיונות קשים כאלו שאינו מסוגל לעמוד בהם. אך האמת היא שכל ניסיונות החיים העוברים על איש יהודי, הרי הם כולם להנאתך ולטובתך, שמובילים אותו להשיג תכליתו, שע"י שיתגבר על הניסיונות יוכל להגיע לתיקונו וייעודו בעולמו.

וזהו פירוש "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", לך לך, היינו אל ייעודך, אל תיקון נשמתך מה שאתה צריך לתקן בעולם הזה, שזהו עיקר תפקידו של יהודי... וזה הוא דבר ה' אל אברהם, שנכלל בזה גם הוראה לכלל ישראל זרעו של אברהם, לך לך פירוש להגיע אל תיקון הנשמה השייך אליך, עליך לצאת מארצך וממולדתך ומבית אביך, היינו מכל התנאים והתכונות הטבעיות שלך. שני מיני ניסיונות העומדים בחיי האדם, יש את המלחמה התמידית בבחינת – "לך לך מארצך", היציאה מהתכונות והטבעיות, שזה ניסיון תמידי בכל עת ובכל שעה, שעל כל צעד ושעל הריהו עומד בניסיונות, שמתגברים עליו תכונותיו הרעות ותאוותיו ותדיר צריך לעמוד עימם בקשרי מלחמה וישנו ניסיון כמו העקדה, שהוא אומנם קשה הרבה יותר, אך הוא ניסיון חד פעמי... אך המשותף לכל הניסיונות, שהם בבחינת "לך לך", שמסבב הסיבות סיבבם אליו שעל ידם יגיע אל תיקון נשמתו וייעודו בעולמו.

ונאמר זאת בלשון הליכה, להורות שזה תפקידו של יהודי, ללכת ולהתקדם תמיד בדרכו אל ייעודו. ומרומז בג' הפעמים של לשון "הליכה", כי הציווי ללכת ולהתקדם בעבודת ה' שייך בכל תקופות חייו של יהודי, וכמו שג' פעמים אלו היו בג' תקופות בחיי אברהם...

ודבר ה' הראשון שמצינו בתורה שדיבר הקב"ה אל אברהם, היה "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך", כנגד התקופה הראשונה בחיי האדם כאשר הוא בצעירותו ומתגברים בו כל הרצונות והתשוקות והתאוות הרעות ותפקידו אז להתנער מכל זה, שזהו המאבק הקשה ביותר בחיים. אחר התקופה הזו ישנו הציווי: "התהלך לפני והיה תמים", שאף אם עבר כראוי את תקופת התאוות הרעות, תפקידו הוא להגיע אל השלמות, שיתכן אצל אדם שאף שאינו חוטא, אך מכל מקום לשלמות עדין לא הגיע. והכלל הוא – שבעבודת ה' אסור לו לאדם לעמוד על מקומו, ותמיד צריך להיות הולך ומתקדם... והתיקון הגמור הוא [בתקופה האחרונה לחייו] הוא עניין הניסיון של "לך לך אל ארץ המוריה", שהוא הניסיון הקשה ביותר שצריך למסור את עצמו לגמרי כדי לעמוד בו, ומכל אלו התקופות וניסיונות החיים מה שיהודי מתקן בימי חייו על ידי זה מגיע לתכליתו וייעודו בעולמו.

הקשר אישי [רשות]

האם נוכל להיזכר במאורע שעבר עלינו, שנוכל להגדיר אותו כניסיון? מהו?
האם נוכל לשייך אותו לאחת הגישות שלמדנו?

חומרי העשרה [רשות]

מאמרים, שיעורים והרצאות

גליונות נחמה, [ניסיון אברהם](#)

[פניני הרמב"ן](#) - וירא, הרב כרמיאל כהן

האלהים ניסה את אברהם. אין כל ספק שידע האלהים את לבו של אברהם וידע את אשר בכוחו לעשות,

אך המעשה לא נעשה, הבכח לא יצא אל הפועל. כך מבין הרמב"ן את מהותו של ניסיון העקידה ואת כל הנסיונות בכלל

[מטרת הניסיון](#), הרב דוד דוב לבנון

בפרשת השבוע לך לך אנו מתחילים ללמוד על הניסיונות שעבר אברהם אבינו מ"לך לך" הראשון ועד "לך לך" אחרון.

לשם מה ניסה הקב"ה את אברהם, האם היה לו ספק בצדקתו?

[מהי תכלית הניסיון?](#) הרב חנן פורת, מעט מן האור תשס"ה

[נאה דורש - למה העמיד הרב"ה את האבות בניסיונות?](#) הרב אביחי קצין, ערוץ "אורות" (שיעור מצולם)

מקורות שונים, סרטונים ושירים

[מדוע ה' מנסה אותנו?](#) מתוך : חברים מקשיבים

[עמידה בניסיון](#), הרב יובל שרלו, מתוך "שאל את הרב" אתר מורשת

[הפיוט העוקד והעקידה והמזבח](#) מתוך הזמנה לפיוט

[לקום ולשנות את העולם](#), עובדיה חממה.doc, מתוך האלבום "שמים וארץ"

מערכי שיעור, דפי עבודה ודוגמאות לשאלות

פרופ' נחמה ליבוביץ', [סיפור העקידה - בראשית כ"ב - קצת עצות למורה](#)